

УДК 327:913](470+571)

ПРОЕКТ «ВЕЛИКА ЄВРАЗИЯ» В ГЕОСТРАТЕГІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

THE PROJECT “GREATER EURASIA” IN GEOSTRATEGY OF THE RUSSIAN FEDERATION

ПРОЕКТ «БОЛЬШАЯ ЕВРАЗИЯ» В ГЕОСТРАТЕГИИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Гольцов А. Г.

Кандидат географічних наук, докторант, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. E-mail: Andrgengolts1@ukr.net

Goltsov A.

PhD, doctoral candidate, the Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv. E-mail: Andrgengolts1@ukr.net

Гольцов А. Г.

Кандидат географических наук, докторант, Институт международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. E-mail: Andrgengolts1@ukr.net

Анотація. *Геостратегія держави передбачає, зокрема, розробку проектів її діяльності щодо певних регіонів світу, країн та територій. Сучасна геостратегія Росії у світі ґрунтується на концептуальних засадах формування багатопольярного порядку. У 2016 році Росія виступила ініціатором створення «великого Євразійського економічного простору». Реалізація гео економічного (та водночас геополітичного) проекту «Велика Євразія» повинна забезпечити інтереси Росії та посилити її позиції на континенті. Проект «Велика Євразія» передбачає економічне об'єднання таких провідних країн Азії, як Росія, Китай, Індія, Пакистан, Іран, а також багатьох інших. Шанхайська організація співробітництва (ШОС) може стати головною основою для формування «Великої Євразії». Китай як наймогутніший в Євразії економічний актор, реалізовує трансрегіональний проект “Один пояс, один шлях», що призведе до суттєвого посилення його геополітичного впливу на континенті. Росія має ризик перетворитися на залежного від Китаю партнера. Припускається, що геостратегія Росії щодо Китаю передбачає його геополітичне «збалансування» шляхом залучення до взаємодії Індії, Ірану та інших країн. У геостратегії Росії реалізація проекту «Велика Євразія» пов'язана із подальшою розбудовою на пострадянському просторі Євразійського економічного союзу (ЄАЕС). Досить значні протиріччя між провідними учасниками можуть перешкодити реалізації проекту «Велика Євразія». Сучасна Росія має недостатній економічний потенціал для здійснення своєї геостратегії в Євразії.*

Ключові слова: *геостратегія, багатопольярний порядок, гео економічний проект, Велика Євразія, геополітичне «збалансування».*

Abstract. *Geostrategy of state involves in particular the projects of its activities concerning certain regions of the world, countries and territories. Contemporary geostrategy of Russia in the world is based on the conceptual basis of the formation of a multipolar order. In 2016, Rus-*

sia initiated the creation of the “great Eurasian economic space”. The implementation of geoeconomic (and at the same time geopolitical) project of the “Greater Eurasia” is to ensure the interests of Russia and increase its positions in the continent. The project “Greater Eurasia” makes provisions for economic association of leading Asian countries like Russia, China, India, Pakistan, Iran, and many others. The Shanghai Cooperation Organization (SCO) may become the main basis for the “Greater Eurasia”. China as a main powerful economic actor in the Eurasia implements the transregional project “One Belt, One Road” that will lead to a significant strengthening of its geopolitical influence in the continent. Russia has risk to become a dependent partner of China. It is assumed that geostrategy of Russia towards China provides geopolitical “balancing” of the latter by involving to the interaction of India, Iran and other countries. In geostrategy of Russia the project “Greater Eurasia” is associated with the further development of the Eurasian Economic Union (EAEU) in the post-Soviet space. Quite significant contradictions among the leading actors may prevent the realization of the project “Greater Eurasia”. Contemporary Russia has insufficient economic potential for implementation of its geostrategy in Eurasia.

Key words: geostrategy, multipolar order, geoeconomic project, “Greater Eurasia”, geopolitical “balancing”.

Аннотация. Геостратегия государства предусматривает разработку проектов его деятельности по отношению к определенным регионам мира, странам и территориям. Современная геостратегия России в мире базируется на концептуальных основах формирования многополярного порядка. В 2016 году Россия выступила инициатором создания «большого Евразийского экономического пространства». Реализация геэкономического (а вместе с тем и геополитического) проекта «Большая Евразия» должна обеспечить интересы России и усилить ее позиции на континенте. Проект «Большая Евразия» предусматривает экономическое объединение таких ведущих стран Азии, как Россия, Китай, Индия, Пакистан, Иран, а также многих других. Шанхайская организация сотрудничества (ШОС) может стать главной основой для формирования «Большой Евразии». Китай как наиболее мощный в Евразии экономический актер, реализовывает трансрегиональный проект «Один пояс, один путь», что приведет к существенному усилению его геополитического влияния на континенте. Россия рискует превратиться в зависимого от Китая партнера. Предполагается, что геостратегия России в отношении Китая предусматривает его геополитическое «сбалансирование» путем привлечения к взаимодействию Индии, Ирана и других стран. В геостратегии России реализация проекта «Большая Евразия» связана с дальнейшим развитием на постсоветском пространстве Евразийского экономического союза (ЕАЭС). Довольно значительные противоречия между ведущими участниками могут препятствовать успешной реализации проекта «Большая Евразия». Современная Россия имеет недостаточный экономический потенциал для осуществления своей геостратегии в Евразии.

Ключевые слова: геостратегия, многополярный порядок, геэкономический проект, «Большая Евразия», геополитическое «сбалансирование».

Постановка проблеми. Сучасне геополітичне протистояння між Росією та Заходом є одним з чинників, що негативно впливають на стабільність світового порядку. У геостратегії Росії європейський вектор зазнав суттєвого послаблення. Обсяги співробітництва між РФ та західними країнами значно скоротилися. За цих умов влада Росії активізувала втілення стратегічних планів співпраці з провідними країнами Азії. Особлива увага в сучасній російській геостратегії приділяється макрорегіональному проекту «Велика Євразія», реалізація якого покликана забезпечити РФ одну з провідних ролей на континенті.

Крім того, російською владою передбачається, що успішний розвиток «Великої Євразії» сприятиме підвищенню ефективності діяльності на пострадянському просторі Євразійського економічного союзу (ЄАЕС).

Мета статті – визначення головних засад та напрямів сучасної геостратегії РФ щодо реалізації проекту «Велика Євразія», а також виявлення пов'язаних із цим основних проблем та перспектив.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасній геостратегії РФ присвячений надзвичайно великий обсяг наукової літератури. Серед західних дослідників даної проблематики виділяються З. Бжезінський, М. Евангеліста, Д. Лівен, Н. Макфарлейн, Р. Саква, Дж. Фрідман та ін. У російській науці стратегії РФ в Євразії присвячені праці О. Богатурова, Т. Бордачова, О. Воскресенського, С. Караганова, А. Кортунова, Ф. Лукьянова, Д. Треніна та багатьох інших. Для української науки вивчення російської геостратегії постає особливо актуальним завданням. Серед вітчизняних вчених, що досліджують різні аспекти стратегії Росії в Євразії, слід назвати В. Головченка, С. Даниленка, М. Дорошка, О. Кондратенка, Г. Перепелицю, С. Шергіна та ін. Останнім часом російська геостратегія у світі в цілому та Євразії зокрема зазнала певної модернізації. Отже, постають важливі завдання виявлення сутнісних особливостей сучасної геостратегії Росії й шляхів реалізації її геополітичних та гео економічних проектів, серед яких особливе місце посідає «Велика Євразія».

Виклад основного матеріалу дослідження. У наукових студіях поширений підхід, згідно з яким геостратегія виступає як прикладна геополітика, котра, зокрема, «готує принципові рекомендації щодо лінії поведінки держави» [16, с. 49]. Геостратегію досить часто вважають складовою загальної політичної стратегії держави, що передбачає врахування просторових чинників насамперед для реалізації воєнних цілей. Так, Р. Арт визначив геостратегію як «поєднання зовнішньополітичних цілей з воєнним позиціонуванням» [19, р. 2]. Низка авторів враховує велике значення економічних цілей у стратегіях держав світу. Зокрема, з погляду В. Дергачова, «геостратегія – сукупність напрямів зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності держави на міжнародній арені» [8, с. 109]. За досить широким трактуванням Е. Долмана, «геостратегія – оцінка державою геопросторових основ могутності в планах або стратегіях забезпечення військової, економічної, дипломатичної та соціокультурної переваги» [20, р. 80]. Вважаємо, що геостратегія передбачає визначення головних цілей, завдань і принципів зовнішньої політики держави, загальне планування державних дій, розробку засобів і прийомів здійснення політики на міжнародній арені. Фактично геостратегія виступає як просторовий вимір стратегії держави.

Офіційна стратегія держави на міжнародній арені відображується в законодавчих актах, ухвалених у встановленому порядку концепціях, стратегіях, доктринах тощо. Відповідно, можуть бути виявлені основні засади, напрями та засоби формальної геостратегії. Остання, як правило, відповідає нормам міжнародного права, проте може лицемірно прикривати справжні інтереси та цілі владних (формальних) «центрів ухвалення рішень» (ЦУР) та пов'язаних з ними неформальних. Неформальна геостратегія, зрозуміло, офіційно не артикулюється, проте її плани фактично втілюються в практичній геополітиці держави.

Для розробки геостратегії важливе комплексне врахування політичних, воєнних, економічних, соціальних, демографічних, культурних, екологічних та інших факторів. Нині на перші позиції при виробленні геостратегії актора виходять його гео економічні інтереси, тісно пов'язані із захистом безпеки. За своєю сутністю геостратегія може бути наступальною (експансіоністською) чи оборонною. При цьому оборона буває активною чи пасивною. У разі поєднання оборони та наступу в геостратегії актора її доречно кваліфі-

кувати як маневрену. В окремих випадках можна вести мову про відступальну геостратегію.

Геостратегія тісно пов'язана з геополітикою, розробляється на основі врахування геополітичного положення держави та її інтегрального потенціалу. На вироблення геостратегії впливають ті геополітичні образи, що переважають у свідомості правлячої еліти. У суспільній свідомості населення історично формуються певні геополітичні образи як власної країни, так і інших держав та регіонів світу. Для забезпечення підтримки своєї геостратегії правляча еліта культивує в суспільстві потрібні їй геополітичні образи шляхом здійснення цілеспрямованої пропаганди через державні та недержавні ЗМІ.

Сучасна геостратегія держави передбачає, зокрема, розробку взаємопов'язаних геополітичних та гео економічних проектів її діяльності в певному геопросторі. Геополітичний проект можна трактувати як стратегічний план дій, спрямованих на трансформацію структури тієї або іншої геопросторової політичної системи. Гео економічний проект, у свою чергу, передбачає перетворення геопросторової структури існуючої економічної системи чи створення нової. У середині держави гео економічні проекти досить часто розробляються та втілюються в рамках регіональної політики. В якості об'єктів гео економічного проектування можуть виступати геопросторові економічні комплекси (або кластери), а також транспортні комунікації, у тому числі транснаціональні.

На міжнародній арені провідні держави розробляють та втілюють гео економічні проекти щодо певних країн та навіть регіонів світу. За сучасних умов переваги над іншими державами досягаються найчастіше саме за рахунок встановлення асиметричної економічної залежності [21, р. 72]. Для розвинутих країн притаманний вплив розташованих в них ТНК на розробку та втілення гео економічних проектів. Своєрідний «симбіоз» між державою і ТНК в ідеалі має забезпечувати і доходи для держави, і прибутки для корпорацій. При цьому в розвинутих країнах (зокрема, США) виникають протиріччя між інтересами держави і ТНК, оскільки ті зацікавлені в стабільності економічного середовища та гарантіях безпеки для своїх капіталовкладень і, водночас, сплаті якомога менших податків. Тому ТНК можуть вкладати кошти в ті гео економічні проекти, що не «вписуються» в загальну стратегію держави. Державні гео економічні проекти, як правило, відображуються в планах, концепціях, програмах тощо. Практичне втілення проектів потребує застосування фінансових, комунікаційних, технологічних, інформаційних та інших ресурсів.

У сучасному світі великого значення набувають багатосторонні проекти, створювані групами держав та міжнародними організаціями. Регіональні проекти можуть розроблятися на різних геопросторових рівнях: суб-, мезо- та макрорегіональному. Якщо йдеться про формування гео економічних структур, що поширюються на численні країни з різних регіонів, то гео економічний проект доцільно кваліфікувати як трансрегіональний.

Геостратегія сучасної РФ на світовому рівні спрямована на створення багатополярного порядку, в якому вона отримує неформальний статус одного з «полносіїв». Ще в 1997 р. Росія та Китай офіційно проголосили, що «у дусі партнерських відносин докладатимуть зусиль для сприяння розвитку багатополярного світу та встановлення нового світового порядку» [1]. Свою зацікавленість у запровадженні саме такої моделі світового порядку РФ та Китай декларували ще неодноразово. У «Стратегії національної безпеки Російської Федерації до 2020 р.» було передбачено перетворення її на «світову державу, діяльність якої спрямована на підтримання стратегічної стабільності й взаємовигідних партнерських відносин в умовах багатополярного світу» [5]. Показово, що в оновленій у 2015 р. Стратегії національної безпеки РФ вже відсутні положення про «багатополярний світ», натомість у п. 7 йдеться про підвищення ролі Росії в поліцентричному світі, що формується [6], а в п. 13 – про «процес формування нової поліцентричної моделі світо-

устрою» [6]. Світові амбіції Росії знайшли підтвердження і в Концепції зовнішньої політики Росії від 2016 р., де одним з головних завдань її зовнішньополітичної діяльності передбачено «зміцнення позицій Російської Федерації як одного з впливових центрів сучасного світу» [4], і знову зроблено наголос на формуванні в сучасному світі «поліцентричної міжнародної системи» [4]. У російському офіційному дискурсі «багатоплярність» світу нібито стала поступатися місцем толерантнішій «поліцентричності».

Натомість у «Стратегії економічної безпеки Російської Федерації до 2030 р.» від 13.05.2017 р. зазначено, що «виразно проявляються об'єктивні ознаки руйнування однополярного світу» і «процес переходу до багатоплярності супроводжується наростанням геополітичної нестабільності та нестійкості розвитку світової економіки, різким загостренням глобальної конкуренції» [7]. Отже, наголошується на контрастності та конфліктності багатоплярного світу. Можна припустити, що в російському офіційному зовнішньополітичному дискурсі відбувається така собі «гра» концептами «багатоплярності» та «поліцентричності». Нині особливо наголошується на тому, що для безпеки Росії постають численні зовнішні виклики та загрози.

Ще до виникнення нинішнього протистояння між Росією та Заходом стан відносин між ними був кваліфікований Р. Саквою як «холодний мир» [24]. А через анексію Росією Криму в березні 2014 р. та підтримку нею сепаратизму на Донбасі Захід став проводити щодо РФ політику «стримування», застосовуючи, зокрема, економічні санкції. За такої ситуації російська влада була змушена фактично відмовитися від реалізації свого дуже амбітного проекту «Великої Європи» («від Лісабона до Владивостока») на основі співпраці Росії й усього ЄАЕС з ЄС, і в її стратегії європейський вектор зазнав суттєвого послаблення. У цілому щодо Європи сучасна геостратегія РФ може бути оцінена як «активна оборона». На найближчу перспективу окремі експерти вважають прийнятною для Росії таку політику: «відхід від євроцентризму, мінімізація конфліктів із сусідами, пошук оптимальної комбінації відносин для кожної конкретної проблеми» [14, с. 32]. Владою РФ вважається, що «можливості історичного Заходу домінувати в світовій економіці та політиці» дедалі зменшуються [4]. А от провідні незахідні держави динамічно розвиваються, і саме у співпраці з ними Росія прагне сформувати багатоплярний світовий порядок. Серед стратегічних завдань РФ передбачено створення регіональних та трансрегіональних інтеграційних об'єднань [7], активна участь в яких має забезпечувати її геоекономічні та геополітичні інтереси.

Нині у світовій економіці суттєво зростає значення Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР). Для Росії він постає як один зі стратегічних пріоритетів, проголошується необхідність зміцнення її позицій та активної участі в інтеграційних процесах у регіоні [4], створення «нової моделі безпеки, побудованої на колективних позаблокових засадах» [3]. Проте практична реалізація азійсько-тихоокеанського вектора ускладнюється тим, що Далекі Схід Росії нині недостатньо розвинений для того, щоб забезпечити їй одну з ключових ролей в АТР. Хоча активізація співробітництва з тими країнами макрорегіону, що не підтримують західні санкції, усе ж надає Росії деякі економічні вигоди.

КНР, очевидно, прагне забезпечити свої геоекономічні інтереси на всьому Євразійському континенті. Досить доречно припускається, що Китай має власний план інтеграції Євразії зі своєю лідерською роллю і витисненням звідти США [23]. Ще восени 2013 р. Сі Цзіньпін запропонував два споріднених проекти: «Економічний пояс Шовкового шляху» (ЕПШШ) та «Морський шовковий шлях XXI ст.»; у сукупності – «Один пояс, один шлях». Таким чином, Китай втілює свій геоекономічний трансрегіональний проект «Великої Євразії» – від Тихого океану до Атлантичного. При цьому китайські науковці підкреслюють, що Китай «не претендує на формування якоїсь сфери впливу, не прагне до

регіонального панування» [12, с. 8]. Очевидно, що «Один пояс, один шлях» в китайській геостратегії поєднується з реалізацією іншого грандіозного проекту – Всеосяжного регіонального економічного партнерства (ВРЕП).

Російська влада, не володіючи власними достатніми економічними ресурсами, приєдналася до китайської ініціативи. У травні 2015 р. В. Путін та Сі Цзіньпін заявили про початок переговорів щодо сполучення ЄАЕС та ЕПШШ. Ще тоді російськими експертами передбачалася можливість виникнення «Великої Євразії навколо взаємодії Китаю, Росії, Індії, Казахстану, Ірану та низки інших держав за вірогідного лідерства, але не гегемонії Китаю» [10]. Після провалу європейського вектора стратегічний «поворот Росії із Заходу на Схід» [18] виглядав як досить обґрунтований. Водночас, активізувався економічний вплив Китаю на країни пострадянського простору, і, відповідно, для Росії постала небезпека послаблення її позицій у регіоні.

У червні 2016 року на Санкт-Петербурзькому економічному форумі В. Путін запропонував створити «велике Євразійське партнерство» за участі ЄАЕС, Китаю, Індії, Пакистану, Ірану, а ще й партнерів по СНД, інших зацікавлених держав та об'єднань [15]. Передбачено, що Росія та Китай разом з іншими країнами сформують співтовариство Великої Євразії: «спільне поле економічної, логістичної, інформаційної співпраці, миру та безпеки від Шанхаю до Лісабона та від Делі до Мурманська» [11]. Отже, заплановано замінити європейський геополітичний вектор Росії «рухом від нездійсненої Великої Європи до Великої Євразії чи навіть у довгостроковій перспективі – до Співтовариства Великої Євразії від Сінгапура до Лісабону» [17, с. 23]. Виникла перспектива «досягнути оптимального гео економічного та геополітичного положення Росії як центру та сполучної ланки всього Євразійського континенту» [11]. Не маючи такої економічної потужності, як Китай, Росія, спираючись на свою військову могутність, претендує стати «провідним постачальником безпеки на континенті» [11]. У цілому, за оптимістичними прогнозами російської влади та експертів, Росія має перетворитися на велику, економічно розвинену державу, «котра відіграє центральну роль у Великому Євразійському співтоваристві» і виступатиме як «експортер військово-політичної стабільності для Євразії» [17, с. 20]. Проте досягнення таких результатів ускладнюється для Росії численними внутрішніми і зовнішніми проблемами.

Для втілення грандіозного проекту «Великої Євразії» потрібні відповідні інститути міжнародного співробітництва. Найбільш придатною базовою міжнародною інституцією вважається Шанхайська організація співробітництва (ШОС). У стратегічних планах РФ ця організація відіграє досить вагомую роль: «Росія вважає за важливе подальше зміцнення позицій ШОС в регіональних та глобальних справах та розширення її складу, виступає за нарощування політичного та економічного потенціалу ШОС» [4]. РФ також прагне розвивати в рамках ШОС військово-політичне співробітництво – «в інтересах протидії новим воєнним небезпекам та воєнним загрозам на спільному просторі» [3]. Вже 8–9 червня 2017 р. в Астані Індія та Пакистан братимуть участь в саміті ШОС як повноправні члени. Проте в такій широкоформатній ШОС при реалізації конкретних проектів неминує виникатимуть протиріччя між Індією та Пакистаном, а також Індією та Китаєм. На черзі можливе приєднання Ірану. Нинішня влада Туреччини також проробляє питання щодо вступу до ШОС.

Китайські експерти погоджуються з тим, що «ШОС має значні переваги, щоб стати майданчиком для стикування ЄАЕС та ЕПШШ» [12, с. 10]. Про підтримку ініціативи КНР щодо створення ЕПШШ заявили глави держав-членів ШОС на Ташкентському саміті 24 червня 2016 р. [2]. Поки що задеклароване сполучення ЄАЕС та ЕПШШ не наповнене

реальними справами, на відміну від, наприклад, досить плідного розвитку Китаєм двостороннього співробітництва з країнами Центральної Азії [12, с. 19–20].

Відносини з КНР виступають нині безумовним пріоритетом для російської влади, що проголошує прагнення і надалі «нарощувати всеохоплююче, рівноправне, довірче партнерство та стратегічну взаємодію з КНР» [4]. Сучасний Китай в своїй стратегії віддає перевагу втіленню геоекономічних проєктів, поширенню прихованого геополітичного впливу та гнучким дипломатичним засобам. Однак він, вочевидь, спроможний вдаватися і до більш «жорстких» геополітичних засобів, особливо за умов виникнення загроз своїм інтересам. Р. Капланом було висловлено припущення, що «переживаючи паралельне уповільнення економіки та аналогічні геополітичні загрози, Росія та Китай можуть укласти тактичний союз, заснований на сумісних авторитарних системах, спрямований на управління прикордонними областями та протиставлений Заходу» [22]. Слушними є оцінки, що сучасне зближення Росії з Китаєм зумовлене насамперед відсутністю в неї інших реальних партнерів у регіоні [18].

У справі реалізації спільного проєкту «Велика Євразія» Китай для Росії «виступає в якості незамінного партнера» [9]. За умов очевидної економічної переваги південного сусіда, «Росія може погодитися з економічним лідерством Китаю як з неминучою реальністю, проте їй не слід допустити домінування Китаю» [9]. Для Росії подальше поглиблення різнобічної співпраці з Китаєм пов'язане з певними геополітичними та геоекономічними ризиками. За умов дії проти Росії західних санкцій КНР отримала «вікно можливостей» для посилення свого впливу на північного сусіда. Варто погодитися з думкою, що «саме Китай найбільше виграє від конфлікту Росії із Заходом» [18]. Як наслідок, Росія може фактично перетворитися на сировинну базу Китаю і стратегічний тил для розгортання його трансрегіональних проєктів.

Надмірна економічна перевага Китаю оцінюється як небезпечна для інтересів Росії та низки інших азійських країн. Вважається за необхідне створити для Китаю «дружній та конструктивний баланс, котрий не робив би цю країну «занадто потужною» для своїх сусідів, потенційним гегемоном, котрого би всі побоювалися» [11]. Експертами наголошується, що для сталого розвитку проєкту «Великої Євразії» потрібно, «щоби Москва спромоглася створити життєздатну протизавагу Китаю» [9]. Однак можливості Росії самостійно «збалансувати» вплив Китаю явно недостатні.

У російській геостратегії на теренах Євразії вагоме місце посідає Індія. У відносинах з нею РФ офіційно наголошує на подальшому поглибленні «особливо привілейованого стратегічного партнерства» [4]. Зрозуміле прагнення Росії мати стратегічним партнером провідну державу басейну Індійського океану. При цьому російська влада не розцінює Індію в якості конкурента на теренах Євразії та у світі в цілому. Слід припустити, що Росія, попри зростання своєї залежності від Китаю, намагається уникнути стратегічного вибору між останнім та Індією. РФ вже традиційно виступає за «розвиток механізму ефективного та взаємовигідного зовнішньополітичного та практичного співробітництва у форматі РІК» [4]. Трикутник «Росія – Індія – Китай» як формат міждержавної взаємодії, був запропонований і активно просувався Є. Примаковим ще з 1990-х рр. Створення та функціонування РІК продиктоване потребами трьох великих держав у взаємовигідному співробітництві, необхідністю забезпечення стабільності та миру в Євразії, а також небезпеками від «зростання ісламського екстремізму та радикалізму, що впливають на стабільність розвитку самих азійських гігантів» [13, с. 103].

Між Індією та Китаєм, попри прогресивний розвиток співпраці, наявні численні протиріччя, зокрема залишаються спірними питання щодо кордонів. Крім того, китайський

проект «Морський шовковий шлях XXI ст.» супроводжується створенням так званого «Намиста перлів» з опірних баз КНР на морських комунікаціях вздовж узбережжя Південно-Східної та Південної Азії. А Індія як провідна держава басейну Індійського океану, зрозуміло, не зацікавлена в розгортанні китайської експансії в цьому регіоні. Ймовірно, Москва проводить геостратегічну лінію щодо збалансування впливу Китаю на півдні Азії за допомогою Індії.

Росія, вочевидь, вибудовує свою континентальну геостратегію з метою посісти центральне місце у формуванні «простору спільного розвитку держав-членів АСЕАН, ШОС та ЄАЕС з метою забезпечення взаємодоповнюваності інтеграційних процесів в Азіатсько-Тихоокеанському та Євразійському регіонах» [4]. Як вже було зазначено, геостратегія РФ в АТР має обмежені перспективи. Нинішній російський курс на «здійснення взаємовигідного співробітництва з Японією» [4], має обмежені перспективи з огляду на підтримку останньою антиросійських санкцій та нерозв'язану проблему «Північних територій». Слід також враховувати військово-політичне союзництво Японії та Південної Кореї зі США. У своїх відносинах з АСЕАН Росія прагне досягнути рівня «стратегічного партнерства» [4]. У жовтні 2016 р. вступила в дію угода про зону вільної торгівлі між ЄАЕС та В'єтнамом. Проте Росія не володіє достатньою могутністю, щоб збалансувати вплив Китаю в регіоні. Хоча можна припустити, що РФ виявиться здатною «зіграти» у своїй стратегії на поширених в країнах АСЕАН «фобіях» щодо китайського експансіонізму.

У Південно-Західній Азії важливими геополітичними та геоекономічними центрами виступають Іран та Туреччина, яким відводиться важлива роль у китайському стратегічному плані «Один пояс, один шлях». У відносинах з Іраном Росія продовжує лінію «на всебічний розвиток співробітництва» [4]. Необхідно зазначити, що для РФ Іран постає як не лише перспективний партнер, а й потужний конкурент на світовому ринку енергоносіїв. За умов пом'якшення санкцій проти нього, Іран намагається відігравати дедалі важливішу роль у регіональних процесах і тому зацікавлений в розвитку всебічного співробітництва з РФ. З Турецькою Республікою РФ є геополітичними конкурентами в басейні Чорного моря та на Кавказі. Однак, за сучасного погіршення відносин Туреччини із Заходом, між нею та Росією активізувалося різнобічна співпраця. За нашим припущенням, РФ прагне використати зміцнення свого співробітництва з Іраном, а також Туреччиною для того, щоби певною мірою збалансувати зростання китайського впливу в Південно-Західній Азії.

З геополітичних міркувань Росія зацікавлена в збереженні контролю над Сирією – своїм єдиним союзником у регіоні. Захід змушений враховувати потенціал РФ у справі спільної боротьби з ісламським тероризмом. Використовуючи свій вплив та ресурси, Росія забезпечує існування нинішнього режиму в Сирії, офіційно виступаючи за територіальну цілісність «світської, демократичної, плюралістичної держави» [4]. На прикладі Сирії РФ прагне наочно продемонструвати свою здатність захищати безпеку союзників.

У рамках «Великої Євразії» Росія намагається максимально наповнити новим змістом свій регіональний «Євразійський» проект на пострадянському просторі, геоекономічним стрижнем якого виступає ЄАЕС. Саме йому російська влада відводить дуже важливу роль «у справі гармонізації інтеграційних процесів у Європейському та Євразійському регіонах» [4]. Сформований насамперед завдяки зусиллям Росії ЄАЕС поки що не приніс ані їй, ані країнам-партнерам великих здобутків. Тому для РФ принципово важливо зберегти привабливість свого регіонального геоекономічного проекту. Задля інтенсифікації інтеграційних процесів в ЄАЕС Росія нині прагне залучити економічні ресурси партнерів з «Великої Євразії», особливо Китаю. Проте, у разі успішного розвитку китайського про-

екту ЕПШШ, Росія значною мірою втрачатиме свої унікальні можливості слугувати транзитним «мостом» між АТР та Європою. Лише один з трьох транспортних коридорів ЕПШШ пролягатиме територією РФ. Казахстан та інші країни Центральної Азії опиняться у значно вигіднішому становищі, обсяги їхньої співпраці з КНР дедалі збільшуватимуться. Як наслідок, вплив Китаю в ЄАЕС зростатиме, і той може перетворитися на допоміжну структуру для функціонування ЕПШШ. Влада РФ не має у своєму розпорядженні важелів, щоб збалансувати геоекономічний вплив Китаю в Центральній Азії. Геостратегія Росії в регіоні може бути спрямована на захист воєнно-політичної безпеки та боротьбу з тероризмом.

Висновки. Нинішня геостратегія РФ спрямована на формування багатопольярного світового порядку. За умов протистояння із Заходом, Росія прагне досягнути економічних успіхів та зростання впливу в Азії. Важлива роль у російській геостратегії належить реалізації макрорегіонального проекту «Велика Євразія». Модернізована та розширена ШОС може стати для «Великої Євразії» основоположною міжнародною інституцією. Китай, здійснюючи проект «Один пояс, один шлях», має посісти провідне місце у «Великій Євразії». Геостратегія Росії, спрямована на посилення співпраці з азійськими державами, передбачає здобуття економічних вигод, посилення свого політичного впливу, а також забезпечення геополітичного «збалансування» Китаю на континенті. РФ прагне використати співробітництво в рамках «Великої Євразії» для інтенсифікації розвитку ЄАЕС та зміцнення своїх позицій на пострадянському просторі.

Список використаних джерел

1. Российско-китайская совместная декларация о многополярном мире и формировании нового международного порядка (принята в г. Москве 23. 04. 97). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lawrussia.ru/texts/legal_743/doc743a830x878.htm
2. Ташкентская декларация 15-летия Шанхайской организации сотрудничества. 24 июня 2016 года. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kremlin.ru/supplement/094>.
3. Военная доктрина Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 25 декабря 2014 года № Пр.–2976. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>.
4. Концепция внешней политики Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 30 ноября 2016 г. № 640. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kremlin.ru/acts/bank/41451>
5. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года. Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 12 мая 2009 года № 537. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>.
6. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 31 декабря 2015 года № 683. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391>.
7. Стратегия экономической безопасности Российской Федерации на период до 2030 года. Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 13 мая 2017 года № 208. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://static.kremlin.ru/media/acts/files/0001201705150001.pdf>.
8. Дергачев В. А. Геополитический словарь-справочник / В. А. Дергачев. – К. : КНТ, 2009. – 592 с.
9. Дисен Г. Россия, Китай и «баланс зависимости» в Большой Евразии / Г. Дисен // Россия в глобальной политике, 11 апреля 2017 года. – [Електронний ресурс]. – Режим до-

- ступу: <http://www.globalaffairs.ru/valday/Rossiia-Kitai-i-balans-zavisimosti-v-Bolshoi-Evrazii-18672>.
10. Караганов С. Евроазиатский выход из европейского кризиса / С. Караганов // Россия в глобальной политике. – 2015. – № 4. <http://www.globalaffairs.ru/number/Evroaziatskii-vykhod-iz-evropeiskogo-krizisa-17641>.
 11. Караганов С. С Востока на Запад, или Большая Евразия / С. Караганов // Россия в глобальной политике. – 25 октября 2016. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.globalaffairs.ru/pubcol/S-Vostoka-na-Zapad-ili-Bolshaya-Evraziya-18438>.
 12. Ли Синь. Китайский взгляд на создание Евразийского экономического пространства / Ли Синь / Доклад международного дискуссионного клуба «Валдай». – М., 2016. – 20 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.valdaiclub.com/a/reports/kitayskiy-vzglyad-evraziyskoye-prostranstvo>.
 13. Лунев С. И. Сравнительный анализ воздействия цивилизационных особенностей сверхкрупных стран на социально-политическое и экономическое развитие / С. И. Лунев, А. Д. Воскресенский // Сравнительная политика. – 2016. – Т. 7, № 3. – С. 85–106.
 14. Миллер А. И. Отстраненность вместо конфронтации: постевропейская Россия в поисках самодостаточности / А. И. Миллер, Ф. А. Лукьянов. – М., 2016. – 32 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://svop.ru/wp-content/uploads/2016/11/miller_lukyuanov_rus.pdf.
 15. Пленарное заседание Петербургского международного экономического форума. 17 июня 2016 года. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kremlin.ru/events/president/news/52178>.
 16. Сорокин К. Э. Геополитика современности и геостратегия России / К. Э. Сорокин. – М. : РОССПЭН, 1996. – 168 с.
 17. Стратегия для России. Российская внешняя политика: конец 2010-х – начало 2010-х годов / Совет по внешней и оборонной политике. – М., 2016. – 24 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://svop.ru/wp-content/uploads/2016/05/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D1%81%D1%8B_23%D0%BC%D0%B0%D1%8F_sm.pdf.
 18. Тренин Д. В. От Большой Европы к Большой Азии? Китайско-российская Антанта / Д. В. Тренин // Россия в глобальной политике, 14 мая 2015 года. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.globalaffairs.ru/ukraine_crysis/Ot-Bolshoi-Evropy-k-Bolshoi-Azii-Kitaisko-rossiiskaya-Antanta-17462.
 19. Art R. J. A Grand Strategy for America / R. J. Art. – Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2003. – 320 p.
 20. Dolman E. C. New Frontiers, Old Realities / E. C. Dolman // Strategic Studies Quarterly. – 2012. – Vol. 6, No. 1. – P. 78–96.
 21. Huntington S. P. Why International Primacy Matters / S. P. Huntington // International Security. – 1993. – Vol. 17, No. 4. – P. 68–83.
 22. Kaplan R. D. Eurasia's Coming Anarchy. The Risks of Chinese and Russian Weakness / R. D. Kaplan // Foreign Affairs – 2016. – March/April. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2016-02-15/eurasias-coming-anarchy>
 23. Niblett R. Liberalism in Retreat. The Demise of a Dream / Robin Niblett // Foreign Affairs. – 2017. – January / February. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2016-12-12/liberalism-retreat>.
 24. Sakwa R. The Cold Peace: Russo-Western Relations as a Mimetic Cold War / Richard Sakwa // Cambridge Review of International Affairs. – 2013. – Vol. 26, – No. 1. – P. 203–224.

References

1. *Rossiysko-kitayskaya sovmestnaya deklaratsiya o mnogopolyarnom mire i formirovanii novogo mezhdunarodnogo poryadka* (prinyata v g. Moskve 23.04.97) [Russian-Chinese Joint Declaration on a Multipolar World and the Establishment of a New International Order (adopted in Moscow on 23 April 1997)]. Available at: http://www.lawrussia.ru/texts/legal_743/doc743a830x878.htm
2. *Tashkentskaya deklaratsiya 15-letiya Shankhayskoy organizatsii sotrudnichestva. 24 iyunya 2016 goda* [The Tashkent Declaration of the Fifteenth Anniversary of the Shanghai Cooperation Organization. June 24, 2016]. Available at: <http://kremlin.ru/supplement/5094>
3. *Voyennaya doktrina Rossiyskoy Federatsii. Utverzhdena Ukazom Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 25 dekabrya 2014 goda* No. Pr.-2976 [The Military Doctrine of the Russian Federation. Approved by the President of the Russian Federation on December 25, 2014, No. Pr.-2976]. Available at: <http://news.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>
4. *Kontseptsiya vneshney politiki Rossiyskoy Federatsii. Utverzhdena Ukazom Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 30 noyabrya 2016 goda* No. 640 [Foreign Policy Concept of the Russian Federation. Approved by the Decree of the President of the Russian Federation of November 30, 2016 No. 640]. Available at: <http://kremlin.ru/acts/bank/41451>
5. *Strategiya natsional'noy bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii do 2020 goda. Utverzhdena Ukazom Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 12 maya 2009 goda* No. 537. [The National Security Strategy of the Russian Federation. Approved by the Decree of the President of the Russian Federation of May 12, 2009 No. 537]. Available at: <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>
6. *Strategiya natsional'noy bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii. Utverzhdena Ukazom Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 31 dekabrya 2015 goda* No. 683 [The National Security Strategy of the Russian Federation. Approved by the Decree of the President of the Russian Federation of December 31, 2015 No. 683]. Available at: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391>
7. *Strategiya ekonomicheskoy bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii na period do 2030 goda. Utverzhdena Ukazom Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 13 maya 2017 goda* No. 208 [The Strategy of Economic Security of the Russian Federation for the period until 2030 by the Decree of the President of the Russian Federation of May 13, 2017 No. 208]. Available at: <http://static.kremlin.ru/media/acts/files/0001201705150001.pdf>
8. *Dergachev V. A. (2009) Geopoliticheskiy slovar'-spravochnik* [Geopolitical Reference Dictionary]. K.: KNT, 592 s.
9. *Diesen G. (2017) Rossiya, Kitay i "balans zavisimosti" v Bol'shoy Yevrazii* [Russia, China and the "Balance of Dependence" in Greater Eurasia], *Rossiya v global'noy politike*, 11 aprelya. Available at: <http://www.globalaffairs.ru/valday/Rossiya-Kitai-i-balans-zavisimosti-v-Bolshoi-Evrazii-18672>
10. *Karaganov S. (2015) Yevroaziatskiy vykhod iz yevropeyskogo krizisa* [Eurasian Way Out of the European Crisis], *Rossiya v global'noy politike*, No. 4. Available at: <http://www.globalaffairs.ru/number/Evroaziatskii-vykhod-iz-evropeiskogo-krizisa-17641>
11. *Karaganov S. (2016) S Vostoka na Zapad, ili Bol'shaya Yevraziya* [From East to West, or Greater Eurasia], *Rossiya v global'noy politike*, 25 oktyabrya. Available at: <http://www.globalaffairs.ru/pubcol/S-Vostoka-na-Zapad-ili-Bolshaya-Evraziya-18438>

12. *Li Xin.* (2016) Kitayskiy vzglyad na sozdaniye Yevraziyskogo ekonomicheskogo prostranstva [Chinese Perspective on the creation of a Eurasian Economic Space]. Doklad mezhdunarodnogo diskussionnogo kluba "Valday". M., 20 s. Available at: <http://ru.valdaiclub.com/a/reports/kitayskiy-vzglyad-evraziyskogoe-prostranstvo>
13. *Lunev S. I., Voskressenski A. D.* (2016) Sravnitel'nyi analiz vozdeistviia tsivilizatsionnykh osobennosti sverkhkrupnykh stran na sotsial'no-politicheskoe i ekonomicheskoe razvitie [Impact of Civilizational Specifics of the Biggest Countries on Their Social, Political and Economic Development: A Comparative Analysis], *Sravnitel'naya politika*, T. 7, No. 3, S. 85–106.
14. *Miller A., Lukyanov F.* (2016) Otstranennost' vmesto konfrontatsii: Postevropeyskaya Rossiya v poiskakh samodostatochnosti [Detachment Instead of Confrontation: Post-European Russia in Search of Self-Sufficiency]. M., 32 s. Available at: http://svop.ru/wp-content/uploads/2016/11/miller_lukyanov_rus.pdf
15. *Plenarnoye zasedaniye Peterburgskogo mezhdunarodnogo ekonomicheskogo foruma. 17 iyunya 2016 goda* [Plenary session of St. Petersburg International Economic Forum. June 17, 2016]. Available at: <http://kremlin.ru/events/president/news/52178>
16. *Sorokin K. E.* (1996) Geopolitika sovremennosti i geostrategiya Rossii [Geopolitics of Modernity and the Geostrategy of Russia]. M.: ROSSPEN, 168 s.
17. *Strategiya dlya Rossii. Rossiyskaya vneshnyaya politika: konets 2010-kh – nachalo 2010-kh godov* (2016) [Strategy for Russia. Russian foreign policy: the end of 2010 – the beginning of 2010-ies], Sovet po vneshney i oboronnoy politike. M., 24 s. Available at: http://svop.ru/wp-content/uploads/2016/05/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D1%81%D1%8B_23%D0%BC%D0%B0%D1%8F_sm.pdf
18. *Trenin D. V.* (2015) Ot Bol'shoy Yevropy k Bol'shoy Azii? Kitaysko-rossiyskaya Antanta [From Greater Europe to Greater Asia? The Sino-Russian Entente], *Rossiya v global'noy politike*, 14 maya. Available at: http://www.globalaffairs.ru/ukraine_crysis/Ot-Bolshoi-Evropy-k-Bolshoi-Azii-Kitaisko-rossiiskaya-Antanta-17462
19. *Art R. J.* (2003) A Grand Strategy for America. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 320 p.
20. *Dolman E. C.* (2012) New Frontiers, Old Realities, *Strategic Studies Quarterly*, Vol. 6, No. 1, P. 78–96.
21. *Huntington S. P.* (1993) Why International Primacy Matters, *International Security*, Vol. 17, No. 4, P. 68–83.
22. *Kaplan R. D.* (2016) Eurasia's Coming Anarchy. The Risks of Chinese and Russian Weakness, *Foreign Affairs*, March / April. Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2016-02-15/eurasias-coming-anarchy>
23. *Niblett R.* (2017) Liberalism in Retreat. The Demise of a Dream, *Foreign Affairs*, January / February. Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2016-12-12/liberalism-retreat>
24. *Sakwa R.* (2013) The Cold Peace: Russo-Western Relations as a Mimetic Cold War, *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 26, No. 1, P. 203–224.